

Bjorna
Appel

Straffen

In onze cultuur, of het nu in het onderwijs of thuis is, is straffen een geaccepteerd instrument. Dat geldt overigens ook voor belonen. Maar wat is het doel en wat bereik je met straffen?

Het idee achter straffen is dat kinderen in het vervolg iets niet meer zullen doen. Als de straf vervelender is dan het voordeel van het gedrag, zal het kind er waarschijnlijk voor kiezen om het ongewenste gedrag achterwege te laten. En soms werkt dat. Maar soms levert het -in de ogen van opvoeders- ongewenste gedrag wel iets meer op en zal het kind toch daarvoor kiezen.

Straffen is gebaseerd op angst en de gedachte dat je streng moet optreden om het gedrag niet meer voor te laten komen. Heeft het zin of is er iets anders nodig?

Het effect van straf

Met straffen onderdruk je alleen het ongewenste gedrag. Je legt de focus op wat zichtbaar is, de **buitenkant**. Straffen is een vorm van **conditionering** waarbij je het kind traint om het 'juiste' gedrag te laten zien en het 'verkeerde' gedrag achterwege te laten.

Dit werkt natuurlijk alleen in de gevallen dat het kind een bewuste keuze maakt om bepaald gedrag te vertonen. Als het gaat om overlopende emoties kun je je afvragen of het kind wel een keuze heeft. Het gevolg hiervan kan zijn dat kinderen die hun gedrag niet kunnen veranderen, gezien worden als echte probleemkinderen. En juist bij deze kinderen kan het 'ongewenste' gedrag een schreeuw om hulp en aandacht zijn.

De gevolgen van straffen

Op de korte termijn:

- Als er een straf wordt uitgedeeld is dat onprettig voor zowel de opvoeder als het kind. Het kind wordt er boos van of begrijpt het niet en de opvoeder is boos tijdens het opleggen van de straf of heeft er moeite mee om de straf op te 'moeten' leggen. Je ziet daarom ook dat het straffen een **negatief effect** heeft op de relatie tussen kind en opvoeder. Relatie is één van de basisbehoeften van mensen en tussen opvoeder en kind een van de belangrijkste punten om tot opvoeden te komen.
- Door te straffen laat de opvoeder zien **geen interesse** of inzicht te hebben in de beweegredenen van het kind. Het kind voelt zich niet gezien, gehoord of begrepen, maar juist het tegenovergestelde: **afgewezen**.
- Het kind kan als reactie op de straf gaan proberen te voorkomen dat het die straf nog een keer krijgt en dus nog harder zijn best doen om het **ongewenste gedrag te verbergen**.
- Straffen gaat over macht en onderdrukking. Dat voelt voor kinderen net zo vervelend als dat voor ons zou voelen.
- Als kinderen niet in verzet komen tegen het straffen zouden ze zich kunnen aansluiten bij het idee dat ze slecht zijn.
- Bij het opleggen van een straf krijgt het kind niet de benodigde tips over hoe je om kan gaan met groepsdruk, informatie over wat hun gedrag met anderen doet, of suggesties om dit gedrag in de toekomst te veranderen.

Op de lange termijn:

- Afgezien van dat we het kind niet verder helpen met straffen, zorgen we er ook voor dat het kind een persoon wordt die zich laat leiden door externe factoren en in mindere mate zijn interne kompas leert ontwikkelen.
- Opvoeden is voorleven. Je kunt een kind van alles vertellen, maar wat hij ziet leert hij. Door te straffen leer je hem dat macht wint. Hoe vaker het kind hiermee te maken krijgt, hoe groter de kans dat hij dat in zijn verdere leven zal gaan toepassen.
- Door het kind te conditioneren leer je hem te doen wat hem gezegd wordt. Het valt te betwijfelen of dat in het volwassen leven altijd een goede eigenschap is. De wereld is meer gebaat bij mensen die zelfstandig kunnen denken.

Wat kun je wel doen?

Allereerst is het noodzakelijk om te werken aan een goede band met het kind waarin je vertrouwen en respect uitstraalt. Als er eenmaal een relatie is ontstaan, dan is een kind veel eerder bereid om naar je te luisteren en zijn gedrag voor jou aan te passen. Kinderen willen, net als alle mensen, graag lief gevonden worden door de mensen die zij graag mogen.

Kinderen weten doorgaans prima wat mag en wat niet mag. Dat betekent dat er een reden is dat ze toch iets gedaan hebben dat niet mag. Om dat gedrag aan te pakken kun je ervoor kiezen om het uit te doven of te laten verstoppen door straf, maar wil je echt iets aan het gedrag doen, dan is het nodig om te kijken naar het waarom van het gedrag. Door te onderzoeken wat er speelt laat je blijken dat je het kind wilt helpen en kom je er achter op welk gebied het kind misschien steun nodig heeft. Het kan zijn dat het negatieve gedrag voortkomt uit 'erbij willen horen', peerpressure. Dan heeft een kind advies nodig hoe daar mee om te gaan. Het kan ook een schreeuw om aandacht zijn omdat het kind bijvoorbeeld emotionele problemen heeft. Als je samen met het kind onderzoekt waar het gedrag vandaan komt, help je de kern van het gedrag aan te pakken. Zo ben je als opvoeder van werkelijke betekenis.

Hoeft een kind dan helemaal niet gestraft te worden?

Straffen is een gedateerde term. Straffen lost niets wezenlijks op. Het is vergelding. Dat kan een gevoel van controle geven voor degene die de straf oplegt en vervelend voor degene die de straf krijgt, maar veel meer brengt het niet.

Dit betekent niet dat je alles maar hoeft te laten gebeuren. Het is een natuurlijke reactie van mensen om boos te worden als er iets vervelends gebeurt. Dat is goed om te laten zien. Maar leg daarbij ook uit wat jou precies boos maakt. Zo leert het kind wat de gevolgen van het gedrag zijn voor een ander. Als de situatie er om vraagt dat een kind zich heel goed bewust wordt van wat hij gedaan heeft, dan is er altijd een 'natuurlijke' consequentie die daaraan gekoppeld kan worden. Zoals:

- als iemand iets stuk maakt van een ander, dan koop je een nieuwe voor diegene.
- als een kind graffiti op de school heeft gespoten, dan zal hij dat zelf moeten gaan schoonmaken.
- als een kind allerlei rommel heeft achtergelaten in de klas, dan kan hij de klas gaan opruimen om te ervaren hoeveel werk het is en hoe vervelend voor degene die dat op moet ruimen.

Zo is er voor elke gebeurtenis een 'natuurlijke' consequentie te bedenken waar ze tegelijk iets zinnigs van leren omdat het normen zijn die we in onze maatschappij belangrijk vinden. Als ze volwassen zijn, is het ook gebruikelijk dat als ze iets stuk maken, ze de schade vergoeden of het opruimen. Houd, als je gaat straffen, altijd in gedachten wat het doel is en vraag je altijd af of dit bij jou zou werken en of het de beste aanpak is.

Situaties waarin het gedrag een schreeuw om hulp is

Dan zijn er nog de situaties waarbij we het niet over incidenten hebben, maar over structureel negatief gedrag. Dat zijn de situaties waarin het kind eigenlijk aangeeft: het gaat niet goed met mij. Gedrag van mensen laat altijd aan de buitenkant zien wat er van binnen aan de hand is. Onder het negatieve gedrag zit altijd pijn of angst. Dat kan zich uiten in woede, maar ook in stil teruggetrokken gedrag. Rond de 26%* van de kinderen heeft te maken met mishandeling en tussen de 30% en 40% is niet veilig gehecht en heeft een minder stabiele thuissituatie. Deze kinderen komen daar niet letterlijk op school over vertellen. Deze kinderen vertellen dat met hun gedrag. Als professionele opvoeder dien je je hier bewust van te zijn en ondersteuning te bieden. Hoe schadelijk zou het zijn als een kind dat door mishandeling negatief gedrag vertoont, op school ook nog eens gestraft wordt?

Op het moment dat een kind drie keer te laat naar school is gekomen en als straf na school het schoolplein moet gaan vegen, is dat geen natuurlijke consequentie. Als er dan ook nog eens niet gesproken is over het waarom van het te laat komen en er in de thuissituatie iets aan de hand is waar het kind dringend hulp bij nodig heeft, dan is wel duidelijk dat het straffen alleen maar meer schade aanricht.

Voorkomen van straffen

Scholen hebben vaak erg veel regels en afspraken. Kinderen mogen daar niet komen, moeten zich zo gedragen, moeten via die route lopen en mogen op die plek hun fiets niet neerzetten. In het onderwijs is het goed om je te realiseren dat als je niet kunt uitleggen waarom er een bepaalde regel is, die regel misschien ook niet zo zinvol is. Kinderen geven met het overtreden van die regel eigenlijk goed aan dat er misschien een onredelijkheid in schuilt.

Bijvoorbeeld de regel dat kinderen vanaf de bovenbouw hun fiets op een andere plek moeten neerzetten dan de onderbouw. Die regel is er om drukte op een bepaalde plek te vermijden. Dit zorgt ervoor dat kinderen van de bovenbouw langer onderweg zijn naar de ingang van het schoolgebouw. Gevolg is dat veel bovenbouwers hun fiets op de plek van de onderbouw neerzetten en de conciërge het druk heeft met straffen van bovenbouwers die dat doen. Als je er anders naar durft te kijken, is er bij het opstellen van die regel misschien meer aan het belang van de school dan aan het belang van de leerlingen gedacht. Het zou interessant kunnen zijn om met leerlingen in gesprek te gaan over het probleem en een in ieders ogen geschikte oplossing. Dit versterkt het gevoel dat leerlingen serieus worden genomen, het probleem wordt gezamenlijk gemaakt en leerlingen gaan de verantwoordelijkheid van de oplossing dragen.

Literatuur

[Nationale Prevalentiestudie Mishandeling \(NPM\)](#)

[Scholierenonderzoek Kindermishandeling \(SOK\)](#)